

1332ին ի Դրաղարկ, (թիւ 16) եւ Անսիղք Անտիոքայ, ընդօրինակուած 1331ին Լեւոն Դ-ի համար (թիւ 107): Սարգիս Պիծակի ինքնուրոյն ոճը չունի նախորդ դարուն գործերու նրբութիւնը կամ վայելչութիւնը, բայց շատ մը տեսակէտներով աւելի հաւատարիմ կը մնայ հին հայկական աւանդութեան: Մասնաւորապէս հետաքրքրական են Աւետարանին լուսանցքներու մէջ նկարուած փոքր պատկերները, ուր այրերը եւ կիները շատ անգամ կը կրեն ժամանակի հայ տարազը: «Անսիղք Անտիոքայ»ի սկիզբը նկարուած պատկերը կը ներկայացնէ դատաստան մը, որուն կը նախագահէ Լեւոն Դ. ինքը, նստած ծալապատիկ ցած դահի մը վրայ:

Վերեւ յիշուած ձեռագիրները կը բաւեն ցուցնելու համար որ Ս. Ղազարու հաւաքածոյին մէջ կան առաջնակարգ ներկայացուցիչներ հայ մանրանկարչութեան ամէն մէկ շրջանէն: Ընդհանուր գաղափարը լրացնելու համար պէտք պիտի ըլլար նաեւ քննել այն ձեռագիրները, որոնք ընդօրինակուած են հայրենիքի սահմաններէն դուրս, ինչպէս Ձեռնադրութեան գիրքը որ 1248ին գրուած է հիւսիսային Սուրիոյ մէջ «ի հռչակաւոր ուխտիս որ կոչի Ձառնակ» (թիւ 1657), կամ Աւետարան մը գրուած ի Տփլիս 1304ին (թիւ 546), կամ եւս ուրիշ Աւետարան մը որ հաւանաբար Եդեսիա ընդօրինակուած է (թիւ 888): Օտար երկրի մէջ գրուած այս ձեռագիրներէն միայն երկուքին մասին պիտի խօսիմ շատ համառօտ կերպով: Առաջինն է խոշոր եւ չքեղ Աւետարանը, գրուած 1007ին «ի դաւառին Մակեդոնոյ, ի քաղաքն որ կոչի Անդոնապոլիս» (թիւ 887): Ստացողն է «Յովհաննէս Պոտոսպաթար թագաւորի եւ Պոռքսիմոս Դուկիս Թոթորակին ձորտս», որուն պատկերը նկարուած է Աւետարանին սկիզբը: Ան իր մատենան կը նուիրէ Աստուածածնին որ, Յիսուս մանուկը գրկին,

բազմած է դահին վրայ: Թէ՛ այս նկարը եւ թէ՛ չորս Աւետարանիչներու պատկերները բիւզանդական ոճէն ազդուած են, ինչ որ շատ բնական է նկատի առնելով որ ձեռագիրը գրուած է բիւզանդական քաղաքի մը մէջ, բայց խոշոր խաչերը՝ որոնք նկարուած են Աւետարաններուն վերջը՝ զուտ հայկական են: Այս ձեռագիրը ուրիշ տեսակէտով ալ արժէքաւոր է մեղի համար, ան կ'ապացուցանէ որ Բիւզանդական կայսրութեան մէջ բարձր պաշտօնի հասած հայերը միշտ չէին այլասերած եւ հաւատարիմ կը մնային իրենց մայրենի լեզուին: Երկրորդ օրինակը նոյնպէս Աւետարան մըն է, գրուած 1254ին «ի մեծ եւ ի յաննուանի եւ յակնադիտակ եւ ի հռչակաւոր քաղաքիս Հոռոմ կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ սուրբ առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաւղոսի, ի խորանիս սուրբ Պետրոսի» (թիւ 1347): Մասնաւոր ուսումնասիրութեան արժանի է այս ձեռագիրը անոր համար որ բոլորովին կը տարբերի ուրիշ հայ օրինակներէ իր խորաններուն ձեւերովը: Կամարներու տեղ նկարուած ճարտարապետական ձեւերը — սրահներ, ապարանքներ եւն. կարիադետի նման սիւները կը յիշեցնեն լատին ձեռագիրներ, իսկ թագապարզ թռչուններ եւ ուրիշ մոթիֆներ արեւելեան հանգամանք ունին: Հոս կը տեսնենք արեւելեան եւ արեւմտեան ձեւերու հետաքրքրական խառնուրդ մը, գրիչը անտարակոյս իր աչքին առջեւ ունեցած է Լատին ձեռագիր մը, բայց զայն կուրօրէն չէ ընդօրինակած:

Միւթարեան միաբանները, որոնք Հայաստանի եւ ընդհանրապէս Փոքր Ասիոյ զանազան քաղաքներէն եւ զիւղերէն բերած են շատ մը ձեռագիրներ եւ կազմած ընտիր հաւաքածոյ մը, մեծ ծառայութիւն մատուցած են եւ շահած երախտագիտութիւնը ամէն անոնց, որոնք կը պարապին միջնադարեան արուեստի ուսումնասիրութեամբ:

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԵՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Ի ՄՏԱՆԵՆ ԱՐԵՎԱԿԱՆ

Կ'իջնէ մեղսօրէն քաւիշ իրիկունն հաղաղ եմ հիմա երկինք եւ երկիր. Կը մարի վերջին տոխակի գանգիւնն Դաշտերը կը գգան երջանիկ քըմբիք:

Կ'իջնէ իրիկուն աչքերուս վըրան Առանց ծանրութեան, առանց տխրանքի. Իմ եւ երկնի մէջ վարագոյր մը կայ Հիւսուած քելերով արծաթ եւ ոսկի:

Ալ չունիմ կեանքի հեւոտ արշաւանք Սըրտեր բաժանող մանապարհներ փակ. Երանի՛ ըլլար միշտ այս երազանքն Յաւիտեական քունն ուր աստղի տակ:

Ծառերն անշուք եմ, փերիներն անլաց Ազատ կը շըբի հալածուած ըստուերն. Եղեմը կ'իջնէ վարդերուն մէջ քաց Որ մեզի համար պատրաստեն մեր սէր:

Կը լըսէ՞մ մեղմիկ տերեւներու երգն, Կը լըսէ՞մ համբոյրն հովի շըբներուն. Կը նընջէ շուշանն առուակի եզերքն Իր վըրան շըղարշ Ամօթածութիւնն:

Ո՛րքան հարուստ է հիմա բնութիւնն Աշխարհն ոսկեղէն, երկինք ծիրանի. Վերջին շողերուն լոյսն է գըւարքուն, Ըլլան մարդիկ չար, ըլլան եւ բարի:

Քէնիա, 9-Ա-1945

ՈՋ, ՄԻ ՎԱՐՈՒՌԻՔ

Ձեր սիրտն եթէ արշալոյսով չի յուզուիր Յոյց տըւէ՛ դուք անոր վարդերը շաղուտ. Եւ, ըսէ՛ք թէ, վըշտերու մայրն է երկիրն Ու ոչ ոքի կը խընայէ իրեն գուրն:

Ձեր սիրտն եթէ արեւմուտով չի յուզուիր Յոյց տըւէ՛ դուք անոր երկինքն աստղազարդ. Ըսէ՛ք, գիշերն է մեզի հետ սըգակիր, Եւ մութին մէջ իր յոյսն ունի ամէն մարդ:

Ձեր սիրտն եթէ երազներով չի յուզուիր, Յոյց տըւէ՛ դուք անոր խաչի մանապարհն. Շատ կան սրտեր որ այս աշխարհս չեն ապրիր Այլ վանքերու, աղօթքի եւ սիրահար:

Ո՛հ, մի՛ վարուիք տենչի նըման սրտին հետ, Որ ունայն տեղ միշտ կը յարդէ ալիքներ. Թող ամէն մարդ գայն օրօրէ երգաւետ, Խոհեմութեամբ քամբելով միշտ քիչ մը սէր:

Քէնիա, 10-Բ-1946

ՀՈԳԵՒՈՐԵՐԳԵՐ

Դուն լոկ կրնաս ըլլալ սրտիդ պարտիգպան Վարդերու տեղ հոն սուրբ տենչեր ցանկու. Հող է մարմինդ ինչպէս դաշտերը գարնան Ուր որ կու գայ արփին ախոս բանալու:

Դուն ես այնտեղ լոկ սերմանող եւ հընձող ինչպէս հողին շարքով փարած մըշակներ. Մի՛ քողներ որ մամբան իյնայ մակտիդ ցողն, Օրհնեալ տենչերդ հոն յարութիւն չեն առներ:

Չունի երբեք երջանկութիւնը գաղտնիք Թէ սրտիդ մէջ ունիս գարուն յաւիտեան. Այնտեղ կ'իջնեն արշալոյսներ գեղեցիկ Ըզգաստութիւնն իրենց վըրայ պատմութեան:

Երբ կը փըխի սիրտդ աչքերուդ անձրեւով Յետոյ է որ կը համբուրէ գայն արփին. Տենչերդ սուրբ կը բողբոջին յորդումով, Եւ դուն կ'ըլլաս սիրած պարտեզն Յիսուսին:

Ամէն անգամ որ արշալոյսը կու գայ Ծով չի փընտեր եւ ոչ դաշտեր ծաղկայորդ. Հանգչի կ'ուզէ քու աչքերուդ մէջ տըղայ, Ուր միշտ ծաւի երկինք մը կայ եօթներորդ:

Թերեւս քեզ ունայն տեսիլ մը քըւի, Ինչպէս փայլակն արեւելէն արեւմուտ. — Ո՛չ, Աստուածդ է շողերուն մէջ արեւի, Որ միշտ կու գայ դեղ գընելու աչքերուդ:

Բաց այդ երկու պատուհանները փոքրիկ Տաճարներու դըռներուն պէս աղօթկիր. Որ հոն մըտնեն վեց քեւերով գեղեցիկ Հաւատք եւ Յոյս եւ օրերուդ մանուկ Սէրն:

Դու պէտք ունիս յաւիտեական լոյսերու, Որ աչքերդ մինչ հոգիդ խորն իջնեն. Այս է մամբան երկրէ երկին հասնելու, Թէպէտ քայլերդ հողն ու փայլերդ արգիլեն:

Քէնիա, 4-Է-1946

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍՅԱՆ